

1660, som Danske Lov *også* repræsenterer, ved at optage en række hævdvundne håndfæstningsbestemmelser af ikke-forfatningsmæssig karakter. Med udgangspunkt i lovens bøger giver Ole Degn i »Stænder og socialgrupper i Danske Lov« en karakteristik af det sammensatte danske samfund under den tidlige enevælde. I »Danske Lov og kongens embedsmænd« drøfter Morten Westrup den unge enevældes administrative apparat, med særligt henblik på det nye styres vogtere: generalfiskalen og generalprokurøren. Af særlig interesse for dansk økonomisk historie er afhandlingen »alt hvis Politien egentlig vedkommer . . .«, hvori Inger Dübeck undersøger de problemer, som også var problemer for lovens fædre: nemlig at en lovbog som Danske Lov ikke kunne og ikke skulle regulere de konjunkturbetingede og hastigt skiftende erhvervsforhold, som derfor blev lovet behandlet i en separat 'Politiforordning' – et løfte om en samlet erhvervslovgivning, som imidlertid hverken Christian V eller hans efterfølgere formåede at indfri. Endelig har Jens Chr. V. Johansen og Henrik Stevnsborg i den metodisk velovervejede afhandling »Herom findes intet i Danske Lov« søgt at konstatere, hvornår, hvordan og i hvilket omfang den nye lovbog blev brugt i to udvalgte retsområder, nemlig på Falster og i Helsingør.

For dansk historie er der ydermere meget af værdi at hente i de afhandlinger, der beskæftiger sig med Danske Lavs betydning og anvendelse i monarkiets øvrige dele: Norge, Island, Slesvig og de vestindiske øer; og danske historikere, der arbejder med det 17. og 18. århundrede, vil finde megen viden og inspiration i de juridiske bidragyderes afhandlinger om Danske Lavs brug i skolen, om aspekter som kirkeret, søret, formueret og procesret og om problemerne i forbindelse med husbondansvar, kontraktfrihed, trolddom og majestætsforbrydelse.

Netop festskriftets bredde gør det værdifuldt. Repræsentanter for en række videnskaber har med deres afhandlinger markeret og perspektiveret forskningens øjeblikkelige stade. Flere af afhandlingerne udspringer endvidere af igangværende forskning, hvis færdiggørelse der er grund til at se frem til. Og sidst, men ikke mindst, peger festskriftet på, hvad vi endnu mangler at vide. Et af de spørgsmål, det ville være af interesse at få belyst, er: Når det lykkedes den unge enevælde at udstede så omfattende en lovbog som Danske Lov, hvorfor formåede den etablerede enevælde så ikke at få udsendt den reviderede lovbog, som kommission efter kommission fik i opdrag at udarbejde?

Ole Feldbæk

LEO HANSEN: Danmarks officielle pengesedler 1713-1983. Udarbejdet af Dansk numismatisk Forenings Seddelfraktion. København, Dansk numismatisk Forening, 1983. 380 s. Ill. 550 kr.

Dansk mønthistorie foreligger behandlet i autoritative værker af H.H. Schou (1926), Holger Hede (1964) og Georg Galster (1972). Tilsvarende samlede fremstillinger af dansk seddelhistorie siden udstedelsen i 1713 af de første, personligt signerede pengesedler har derimod ikke foreligget. Denne lakune i dansk pengehistorie er nu blevet udfyldt takket være en kollektiv udgivelse ved medlemmer af Dansk numismatisk Forenings Seddelfraktion, koordineret af foreningens tidligere formand, maskiningeniør Leo Hansen. Den faglige vurde-

ring af den store bog med de mange og instruktive illustrationer tilkommer det selvsagt numismatikerne at give. For danske historikere, der arbejder med periodens økonomiske historie og med dens økonomiske politik er det under alle omstændigheder værdifuldt at have fået en klar og overskuelig helhedsfremstilling af de danske pengesedlers historie: deres produktion, emission, cirkulation, inddragelse og tilintetgørelse – og i ekskursionsform også et indblik i problemet: falske sedler.

Ole Feldbæk

ANDERS MONRAD MØLLER: Frederik den Fjerdes Kommercekollegium og Kongelige Danske Rigers Inderlig Styrke og Magt. Københavns Universitet. Institut for Økonomisk Historie. Publikation nr. 18. Akademisk Forlag, 1983. 239 s.

KRISTOF GLAMANN og ERIK OXENBØLL: Studier i dansk merkantilisme. Omkring tekster af Otto Thott. Københavns Universitet. Institut for Økonomisk Historie. Publikation nr. 20. Akademisk Forlag, 1983. 243 s.

De to publikationer har ikke blot tilfælles, at de er udgivet af samme institut, men også at de er kildeudgaver, der gengiver henholdsvis ét og to i samtiden utrykte skrifter af væsentlig interesse for dansk økonomisk historie i 1700-tallet, og at udgiverne ledsager disse skrifter med indledninger så fyldige, at de faktisk gør det ud for selvstændige afhandlinger om vigtige temaer i 1700-tallets økonomiske historie. De har desuden tilfælles, at det af Anders Monrad Møller udgivne håndskrift og hovedstykket i Kristof Glamanns og Erik Oxenbølls bog knytter sig tæt til henholdsvis det andet og det tredje danske kommercekollegium, som var de regeringsorganer hvor erhvervspolitikken blev udformet med større eller mindre gennemslagskraft, dels over for den øvrige statsadministration, dels over for de eksisterende inden- og udenrigspolitiske og økonomiske realiteter i datidens Danmark. Tilsammen bidrager de to bøger væsentligt til at øge vor viden om dansk økonomisk historie i første halvdel af 1700-tallet, en periode der længe har stået i skyggen af den mere dramatiske epoke i århundredets anden halvdel, men som er betydningsfuld både i sig selv og som optakt til de store forandringer i reformtiden.

Anders Monrad Møllers bog indeholder til indledning en redegørelse (s. 11-78) for det andet kommercekollegium, som blev oprettet i 1704. Med ændringer, især sammenlægning i 1708 med Politikommissionen, og med dvaleperioder bestod det til 1731. Fremstillingen går dog kun til 1712, da pesten i 1711 og Den store nordiske Krig medførte en længere opløsningsperiode. Forfatteren påviser, at der i det væsentlige var tale om en genoplivelse af det første kommercekollegium, som på grund af forholdene mellem Danmark og Holland havde indstillet sin virksomhed i 1691 uden formel ophævelse. Han redegør dernæst for en række af de sager og aktiviteter, kollegiet med større eller, navnlig, mindre held tog op. Det mest interessante i den forbindelse er nok, at vi møder initiativer, hvortil tiden øjensynligt ikke endnu var moden, men som i tidens fylde blev realiseret, f.eks. til oprettelse af en bank og et islandsk kompagni. Karakteristisk for den kraft eller rettere mangel på samme, der blev sat bag kollegiet, var, at dets initiativer ikke måtte koste staten penge.